

Bewust of onbewust bekwaam?

Er is grote behoefte aan een beschrijving van competenties van leraren. Want een docent kan zich alleen verder bekwaam maken wanneer hij weet wat effectief gedrag is en wat niet. De Piramide geeft de niveaus aan die men moet doorlopen om een excellente docent te worden in het onderwijs van nu.

Een individuele leraar krijgt vaak te weinig zicht op zijn bekwaamheden. Hij is afhankelijk van zijn afdelingsleider of collega. Heeft die de kennis en de vaardigheden om de professionele dialoog met de leraar voeren? Is die vakdidactisch, vakinhoudelijk en pedagogisch bekwaam zodat hij op leraarniveau aanwijzingen kan geven? Kan hij de leraar naar zichzelf laten kijken?

Veel leraren zijn dan ook onbewust bekwaam. En, jawel, er zijn heel wat professionele leraren die geweldige resultaten behalen met hun leerlingen. De kennisbasis is dus aanwezig en die kan een gemeenschappelijk beeld creëren van wat effectieve leraren doen.

Piramide

Op grond daarvan is de piramide tot stand gekomen waarin de ontwikkeling van leraren wordt neergezet. Zo wordt het mogelijk om gericht te wer-

ken aan deskundigheidsbevordering en leraren gestructureerd en gepland te laten leren. Het geeft een antwoord op enerzijds eisen vanuit de leerling en klas om recht te doen aan hun wensen, leerbehoeften en aansturing, en anderzijds op de wens van de leraar om daarnaar te handelen.

Niveau I

Een startende leraar moet vijf rollen beheersen: gastheer, presentator, didacticus, pedagoog en afsluiter. Die rollen bieden een helder begripkader voor het dagelijkse functioneren van leraren in de klas tijdens het primaire proces. Ze beschrijven wat een leraar moet weten, kunnen en zijn. De leraar als de gastheer maakt bij binnenkomst individueel contact met zijn leerlingen. Als gastheer reguleert hij ook hoe de leerlingen binnenkomen. Op een positieve manier corrigeert hij de leerlingen en geeft aan wat hij in deze fase van hen verwacht. Hij loopt vervolgens rond om nogmaals

te investeren in de relatie met de leerlingen. Deze investering is noodzakelijk om hen straks in de juiste leermodus te krijgen. Zij hechten immers sterk aan de relatie die met hun leraar?

De leraar als presentator verandert zijn focus van individueel contact naar contact met de hele groep. Hij vertoont daarbij leiderschapsgedrag. Een groep individuele leerlingen moet meteen ervaren dat de leraar de regisseur is van het proces. Zo niet, dan nemen informele leiders in de groep de leiding over en ontstaat er een verstoorde leraar/leerlingen verhouding. De leraar als didacticus legt de leerstof op verschillende manieren uit. Daarna activeert hij het denkproces bij de leerlingen. Hij nodigt de leerlingen daartoe uit door vragen te stellen. 'Denk eens hardop na, laten we samen alle stappen nog eens doornemen, wat is stap één, geef andere voorbeelden, wat heeft dit thema te maken met het hoofdstuk et cetera. Zo hanteert hij factoren die de interactie positief beïnvloeden. De leraar is een effectief didacticus als de leerlingen inhoudelijke en procesmatige vragen durven te stellen en antwoorden durven te geven.

De pedagoog in de leraar zorgt voor een veilig leerklimaat. Voor alle leerlingen is duidelijk dat de leraar gefocust is op het bewaken van dat veilige klimaat doordat hij voorspelbaar is. Hij corrigeert overeenkomstig de overtreding, geeft positieve feedback en reageert vanuit de relatie. De leraar in de rol van afsluiter sluit de les inhoudelijk en procesmatig af. Hij loopt met de klas de vooraf gestelde doelen na en gaat na in hoeverre en hoe de doelen bereikt zijn. Hierdoor levert de leraar een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van de leerlingen; ze kijken op metaniveau naar de leerstof en hun leerproces. In feite is hiermee de rol van afsluiter gekoppeld aan die van didacticus.

Niveau 2

De gevorderde leraar breidt de rol van didacticus uit en zoekt passende werkvormen. Hij overziet de leerstof en heeft inzicht in het niveau ervan. Hij werkt meer leerlinggestuurd. Hij weet werkvormen passend te maken door verschillen in niveau en verschillen in instructie: auditief, visueel, etc. Ook maakt hij bewuste keuzes in werkvormen zodat de leerlingen de leerstof sneller en beter begrijpen. Hij kiest dus bewust voor verschillende vormen van informatieverwerking, waaronder samenwerken. Door de groep aan het werk te zetten krijgt hij meer tijd en ruimte om de individuele leerlingen te observeren. Hij ziet de impact van zijn aanpak en krijgt impliciet feedback van de leerlingen. Nu observeert hij de individuele leerlingen tijdens de instructie en krijgt zo inzicht in de aanwezige kennis van de leerling en de ontwikkeling daarvan. Hij ziet hoe een leerling diverse vaardigheden toepast, het inzicht dat hij heeft in de leerstof, en of de houding van de leerling verandert.

Hij kan nu de leerling diagnosticeren en is in staat aan te geven wat de leerling nodig heeft op grond van zijn leerstijl, zijn leerstrategieën en zijn voorkeursstijl om verder te komen en welke kwaliteiten hij daarvoor kan inzetten.

Niveau 3

In de praktijk van alledag hebben we te maken met naast de grootste doelgroep nog minstens drie doelgroepen; hoogbegaafden, leerlingen met leerstoornissen en leerlingen met gedragsstoornissen. Een docent op dit niveau heeft de kennis en bezit de vaardigheden om de groep passend aan te sturen. De leraar heeft inzicht in de kenmerken van de individuele leerling en in de relatie tot de leerlingen binnen dezelfde groep. De excellente leraar kan nu differentiëren in bijvoorbeeld de instructie, de leertijd en binnen de werkvorm. Hij past de kennis toe die hij heeft over individuele leerprocessen, leerstijlen of leerstrategieën en kan dat vertalen naar didactische toepassingen. Het lesgeven bevat dan elementen van de uitgangspunten van Marzano, Simons, Boekaarts en Bloom. Hij past kennis over het brein en hoe leerlingen leren bewust toe en kan op verschillende niveaus feedback geven.

Niveau 4

Deze leraar heeft de leerfuncties bij de leerling gelegd. De leerling leert zelfverantwoordelijk.

Differentiëren

Wie inzicht heeft in de ontwikkeling van de deskundigheid van leraren via deze vier niveaus, weet waarom diverse onderwijsbeleidsvoornemens gedoemd zijn te mislukken. Want men kan moeilijk van leraren excellent gedrag verwachten als zij de basisvaardigheden niet bewust kunnen toepassen. Niveau 3 bereik je pas als je de vijf rollen toepast. Je moet goed kunnen organiseren (lesvoorbereiding en passende werkvormen), vakinhoudelijk en vakdidactisch deskundig zijn (reflecteren en samenwerken

Beleed mislukt als leraren zich niet weten te ontwikkelen

met collega's) en weten hoe jouw leerlingen het beste leren (monitoren en reflecteren op leerlingresultaten). Pas als een leraar alle stappen heeft doorlopen, is hij bewust bekwaam. Onderwijsbeleid schrijft voor dat leraren in het voortgezet onderwijs een antwoord moeten krijgen op de diversiteit binnen een klas zoals dat past bij passend onderwijs, hoogbegaafden of onderpresteerders. Dat ze kunnen differentiëren. Dat kan alleen als leraren zich doorontwikkelen.

Om te begrijpen hoe dat moet, valt er nog veel te leren van het primair onderwijs. Ook op het voortgezet onderwijs moet de focus op het primaire proces liggen en moeten leraren daarover praten. Ze worden zich bewust van hun persoonlijke effectiviteit en versterken hun vaardigheden door lesobservatieformulieren te gebruiken voor concreet waarneembaar leraren- en leerlinggedrag. Zo wordt inzichtelijk op welk niveau de leraar lesgeeft. ■

Martie Slooter is auteur van *Coachen op Contact* en *De vijf rollen van de leraar*. De Piramide is ontwikkeld in samenwerking met Remco Broesder van Windesheim en Frank van Lier van het Veluws College.